

Gäller för: Bollebygds kommun

Dokumentansvarig: Administrativ chef

Dnr : KS2017/134-2

Riktlinjer mot mutor och jäv

Innehållsförteckning

1. Mutbrotten
 - 1.1 Vem ska straffas för mutbrottet
 - 1.2 Tagande av muta (10 kap. 5a och 5c §§ brottsbalken)
 - 1.3 Givande av muta (10 kap. 5b-5c §§ brottsbalken)
 - 1.4 Handel med inflytande (10 kap. 5d § brottsbalken)
 - 1.5 Riktlinjer
 - 1.6 Konsekvenser vid mutbrott (10 kap. 5a-5e §§ och 20 kap. 5 § brottsbalken)
2. Jäv
 - 2.1 Vem ska iaktta jävsbestämmelserna?
 - 2.2 Jävsbestämmelser
 - 2.3 Riktlinjer
 - 2.4 Åtgärder vid jäv eller misstanke om jäv
 - 2.5 Konsekvenser vid jäv (10 kap. 8§ KL)
3. Frågor och ytterligare information
4. Källor

Sammanfattning av lagstiftning och rättspraxis

Anställda och förtroendevalda, inom den offentliga sektorn har ett ansvar att uppträda så att allmänheten känner förtroende för hur handläggningen av ärenden hanteras. I en av våra grundlagar, regeringsformen 1 kap. 9 §, finns ett principstadgande som ska vara vägledande för all ärendehantering. I bestämmelsen sägs att myndigheter i sin verksamhet ska beakta allas likhet inför lagen och iaktta saklighet och opartiskhet. Om det inte står helt klart att verksamheten sköts opartiskt och sakligt kommer allmänhetens förtroende för kommunen att rubbas. Det är därför var och ens ansvar att undvika att försätta sig i situationer där det kan misstänkas att tjänsteutövningen har påverkats på ett otillbörligt sätt. Det åligger därför anställda och förtroendevalda att känna till och följa de lagbestämmelser och riktlinjer som behandlar mutbrotten och jäv. Arbetsgivaren ansvarar för att denna kunskap förs ut till anställda och förtroendevalda som i sin tur ansvarar för att upprätthålla den erhållna kunskapen.

Nedan angivna riktlinjer är allmänt hållna eftersom de ska tillämpas inom olika verksamhetsområden och under olika förhållanden och behandlar givetvis inte alla situationer som kan uppkomma.

De mutbrott som behandlas nedan är tagande av muta, givande av muta samt handel med inflytande.

1. Mutbrotten

Lagregler om mutbrotten tagande av muta, givande av muta samt så kallad handel med inflytande finns i 10 kap. 5a § - 5e § brottsbalken.

Korruption brukar användas som en samlingsbeteckning på olika förfaranden där syftet är att på ett otillbörligt sätt påverka besluts- och handlingsprocesser i samhället. Inom den offentliga sektorn kan korruption bland annat leda till felaktiga myndighetsbeslut, oriktig tjänsteutövning, rättsförluster för enskilda, misstro mot det allmänna och snedvridning av konkurrensen vid upphandlingar. I begreppet korruption ryms bland tagande och givande av muta som utgör två sidor av samma gärning samt så kallad handel med inflytande. Bestämmelserna för mutbrotten tillämpas i praktiken strängare om brotten begås inom den offentliga sektorn eller i kommunalt eller statligt ägda företag.

1.1 Vem kan straffas för mutbrott?

Alla **arbetstagare**, oavsett om de är anställda i offentlig eller privat tjänst och oavsett tjänsteställning kan dömas för mut- och bestickningsbrott. Reglerna i brottsbalken omfattar även alla **förtroendevalda** samt styrelseledamöter i kommunala bolag.

1.2 Tagande av muta (10 kap. 5a och 5c §§ brottsbalken)

Du som är anställd eller förtroendevald kan straffas för tagande av muta om du för egen eller för annans räkning:

- **tar emot** eller
- **begär** eller
- **uttryckligen eller stillatigande accepterar (godtar) ett löfte** om en otillbörlig förmån **utan att tacka nej**.

Det krävs också att mutan/förmånen har **samband med din anställning eller ditt uppdrag**.

Erbjudandet om eller kravet på mutan eller förmånen måste ha lämnats på ett klart och tydligt sätt och ha varit allvarligt menat för att straffbarhet ska föreligga. Ett erbjudande eller ett krav kan ha framställts muntligt, skriftligt eller utan ord, t.ex. genom minspel eller åtbörder.

Uttrycket ”för annans räkning” ovan innebär att du kan bli dömd för mutbrott även om mutan inte har lämnats till dig, utan kan ha lämnats eller erbjudits till någon **annan som har en koppling** till dig, t.ex. make/maka, barn, barnbarn eller till en organisation som du har ett ekonomiskt intresse i. Dessa personer kan komma straffas som medansvariga eller för handel med inflytande (se nedan) om de var medvetna om att de erhöll mutan på grund av din tjänst.

Givandet och mottagandet av en muta är straffbart även om du inte har för avsikt låta dig påverkas av mutan och senare även fullgör ditt uppdrag eller din tjänst på ett korrekt sätt. Även om syftet med belöningen skulle vara att tacka dig för att du gjort din plikt så anses belöningen ha ett sådant samband med din tjänst att mottagandet är straffbart.

Du kan bli straffad för mutbrott även om du får förmånen innan du påbörjar din anställning/uppdrag eller om du får förmånen efter det att du avslutat din anställning/uppdrag.

Mutan/förmånen

Förmåner kan vara av skilda slag, t.ex. kontanter, presentkort, varor, tjänster, måltider, penninglån, rabatter, kreditförmåner, inköp till självkostnadspris, studieresor, kurser och konferenser, biljetter till olika evenemang, jul- och födelsedagsgåvor, ränteeftergifter, en ordensutmärkelse, förord, betyg.

För straffbarhet krävs att förmånen anses som **otillbörlig**. Någon definition på vad som är otillbörligt finns inte i lagtexten. Gränsen är flytande och kan växla från tid till annan och skilja sig åt mellan olika verksamhetsområden. Vad som är otillbörligt avgörs efter **en samlad bedömning** av omständigheterna i det enskilda fallet.

Omständigheter som prövas är framför allt:

- Förmånens ekonomiska värde och beskaffenhet .
- Hur starkt sambandet är mellan förmånen och mottagarens tjänsteutövning eller uppdrag.
- Hur integritetskänslig mottagarens tjänsteställning är.
- Personlig vänskap.

Obs! Även om din chef/arbetsgivare har samtyckt eller känner till att du tar emot förmånen blir du ansvarig. Varje anställd eller förtroendevald har ett eget ansvar att följa lagstiftning och fastställda riktlinjer.

Förmånens värde

Det finns inte några fastlagda beloppsgränser för vad som kan anses tillåtet att ta emot. Detta hänger samman med att förmånens värde inte är det enda som prövas vid misstanke om korruption. Dessutom skiftar förhållandena på de olika områden som omfattas av bestämmelsen. En förmån av obetydligt värde innebär naturligtvis mindre risk för påverkan, vilket kan leda till att den inte anses otillbörlig. Förmånen behöver inte ha ett ekonomiskt värde för mottagaren för att betraktas som muta, utan kan ha ett rent affektionsvärde.

Sambandet mellan förmånen och anställningen/uppdraget.

För straffansvar krävs att den otillbörliga förmånen har samband med mottagarens anställning eller uppdrag. För att ett sådant samband mellan förmånen och anställningen/uppdraget ska vara uppfyllt räcker det med att mottagaren och givaren har eller haft kontakt med varandra eller kan antas få kontakt med varandra i tjänsten och att mottagaren i sin tjänsteutövning har eller haft eller kommer att få möjlighet att gynna givaren.

Det är inte nödvändigt att mottagaren är beslutsfattare. Det är tillräckligt att mottagaren på ett indirekt kan påverka ett beslut. Den som t.ex. förbereder eller föredrar ett ärende inför beslutsfattarna kan utöva en betydande inverkan på beslutsfattande.

Mottagarens ställning

Allmänt gäller att förtroendevalda och anställda inom offentlig verksamhet ska iaktta särskild restriktivitet vid mottagande av förmåner. Särskilt integritetskänsliga anses förtroendevalda och anställda som deltar i myndighetsutövande verksamhet dvs. som handlägger eller fattar beslut om tillstånd, rättigheter, skyldigheter och inspektioner. Sådan verksamhet förekommer t.ex. inom miljö-, hälsoskydds-, social- och byggnadsnämnder och inom upphandling. För dessa gäller att de inte ens får utsätta sig för risken att misstänkas för korruption. Alla förmåner som lämnas till personer inom myndighetsutövande verksamhet är att anse som otillbörliga om det inte är fråga om rent bagatellartade förmåner.

Integritetskänsliga befattningar finns även utanför myndighetsutövningen, t.ex. inom **hälso- och sjukvård** och inom **socialtjänsten**. Särskilt stor försiktighet bör iakttas före och under den tid vården pågår eftersom vårddagaren då befinner sig mer eller mindre i en beroendeställning. I korthet kan sägas att vårdpersonal endast bör kunna ta emot gåvor utan egentligt ekonomiskt värde av en vårddagare utan att det anses otillbörligt, i vart fall sedan vården avslutats. Till gåvor utan egentligt ekonomiskt värde räknas föremål utan ett realiserbart värde, t.ex. tårter, frukt, blommor och choklad. Även sådana gåvor kan det vara olämpligt att ta emot om de lämnas av samma vårddagare vid flera tillfällen.

Personlig vänskap

Gåvor mellan barndomsvänner eller mellan vänner där det föreligger en långvarig vänskap kan komma att godtas om förmånen är av sådan art som lämnas vänner emellan. Försiktighet ska dock iakttas när det gäller att ta emot förmåner från vänner, eftersom en förmån ytterligare kan förstärka den jävsbetonade situation som redan föreligger.

1.3 Givande av muta (10 kap. 5b-5c §§ brottsbalken)

Brottet givande av muta innebär att en fysisk person:

- **lämnar** eller
- **utlovar** eller
- **erbjuder** (här inkluderas att acceptera en begäran om) en **otillbörlig förmån** till en arbetstagare eller en uppdragstagare (t.ex. en förtroendevald) för dennes tjänsteutövning. Muttbrott föreligger även om den otillbörliga förmånen lämnas till någon närstående till arbetstagaren/uppdragstagaren.

1.4 Handel med inflytande (10 kap. 5d § brottsbalken)

Bestämmelsen är ny och trädde i kraft den 1 juli 2012 tillsammans med andra ändringar i mutlagstiftningen.

För handel med inflytande kan den dömas som:

- **tar emot** eller
- **godtar ett löfte om** eller
- **begär** respektive
- **lämnar** eller

- **utlovar** eller
- **erbjuder** någon en otillbörlig belöning för att mottagaren ska påverka en tredje persons beslut eller åtgärd vid myndighetsutövning eller vid offentlig upphandling.

För straffansvar krävs att mottagaren **haft förutsättningar att påverka** en tredje persons beslut eller åtgärd vid myndighetsutövning eller offentlig upphandling. Visar det sig att mottagaren inte haft förutsättningar att utöva påverkan föreligger inte brott enligt denna bestämmelse.

Det saknar betydelse för straffansvaret om mottagaren, efter det att förmånen tagits emot, underlåter att vidta några åtgärder eller inte uppnår det resultat givaren önskat.

Närstående – t.ex. make eller barn – till beslutsfattaren kan dömas för handel med inflytande om förutsättningarna ovan är uppfyllda.

1.5 Riktlinjer

- Restriktivitet ska iakttas när du blir erbjuden tjänster, gåvor eller andra förmåner. Det grundläggande förhållningssättet för kommunens förtroendevalda och anställda ska vara att inte ta emot gåvor eller andra förmåner i sin tjänsteutövning.
- Tacka nej och hänvisa till kommunens riktlinjer om du inte är helt säker på att gåvan m.m. ligger inom lagens gränser. Att det skulle uppfattas som oartigt får inte påverka din bedömning. Du behöver aldrig ångra en gåva eller förmån du avstått ifrån!
- Om du erbjuds något som kan vara en muta måste du omedelbart på ett klart och tydligt sätt tacka nej för att undgå eventuellt straffansvar
- Om förmånen skickats till dig ska den utan dröjsmål lämnas eller sändas tillbaka. Om det av någon anledning är omöjligt att lämna tillbaka förmånen ska den utan dröjsmål överlämnas till arbetsgivaren.

Exempel på godtagbara förmåner

- Enstaka måltider av enklare karaktär som har en direkt koppling till arbetet, så kallade arbetsmåltider.
- Presentartiklar av mindre värde, även om sådana inte får lämnas alltför ofta från samma håll.

Exempel på otillbörliga förmåner

- Biljetter till sportevenemang, teaterföreställningar, konserter eller liknande som inte riktar sig till samtliga anställda eller förtroendevalda .
- Bonuserbjudanden t.ex. vid flygresor, varuinköp och hotellvistelser som inte riktar sig till samtliga anställda eller förtroendevalda.
- Fordran, amortering eller ränta som efterskänks.
- Gåvor i form av kontanter, värdepapper och presentkort.
- Lån av fritidshus, båtar, fordon och liknande för privat bruk.
- Nöjes- eller semesterresor som betalats helt eller delvis.
- Penninglån på särskilt gynnsamma villkor.
- Tjänster i form av bilreparationer, fastighetsreparationer och liknande till låg eller ingen kostnad.

Åtgärder vid misstanke om muta

- Om du misstänker att du blivit erbjuden en muta ska du kontakta din närmaste chef. Om du är förtroendevald i nämnd kontaktar du nämndordföranden. Om du är fullmäktigeledamot

kontakta du kommunfullmäktiges ordförande. Dessa personer ska därefter i samråd med kommunchefen och kommunjuristen avgöra om polismyndigheten ska kontaktas.

- Du som ser eller uppfattar något inom organisationen som kan uppfattas som muta uppmanas informera om detta. Informationen kan lämnas till kommunchefen, HR-chefen eller kommunjuristen.
- Om kommunen får kännedom om att en anställd eller en förtroendevald tagit emot, begärt eller stillatigande accepterat ett löfte om en muta i tjänsten eller uppdraget ska detta polisanmälas av närmaste chef.

1.6 Konsekvenser vid mutbrott (10 kap. 5a-5e§§ och 20 kap. 5 § brottsbalken)

Straffet för mutbrott är böter eller fängelse i högst två år. Vid grovt mutbrott är straffet fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Mutan förklaras i regel förverkad. Om mutan på något sätt förbrukats kan mottagaren förpliktas att återbetala motsvarande belopp till staten. Mutbrott begånget av någon inom stat och kommun faller under allmänt åtal vilket innebär att åklagare är skyldig att väcka åtal utan att brottet anmäls till åtal.

Förtroendevalda kan även skiljas från sitt uppdrag

Anställda kan även drabbas av disciplinära åtgärder.

2 Jäv

Med jäv menas tvivel om opartiskhet. Syftet med jävsbestämmelserna är att garantera att ärenden handläggs opartiskt och sakligt och att handläggande förtroendevalda och anställda inte påverkas av olika typer av intressekonflikter. Allmänheten ska känna förtroende för myndigheternas ärendehantering.

De bestämmelser om jäv som förtroendevalda och anställda inom kommun främst kommer i kontakt med och som behandlas nedan är de som återfinns i kommunallagen (KL) (SFS 2017:725). För de kommunala aktiebolagen återfinns bestämmelser om jäv i aktiebolagslagen (SFS 2005:551).

2.1 Vem ska iakta jävsbestämmelserna?

Bestämmelserna gäller förtroendevalda i kommunfullmäktige och förtroendevalda och anställda i nämnd.

2.2 Jävsbestämmelser

Samma jävsregler gäller inte för fullmäktige som för nämnderna och kommunens revisorer. Jävsbestämmelserna för kommunfullmäktige är inte lika vidsträckta som de som gäller för nämnderna.

Fullmäktige (5 kap. 47 § KL)

En ledamot får inte delta i handläggningen (överläggning och beslutsfattande) av ett ärende som personligen rör ledamoten själv, ledamotens make, sambo, förälder, barn eller syskon eller någon annan närstående t.ex. en mycket nära vän.

Uttrycket ”personligen rör” innebär att det krävs en mycket hög grad av individuell koppling mellan fullmäktigeledamotens intresse och det aktuella ärendet. Frågan ska vara avgränsad till att gälla fullmäktigeledamoten eller den övriga personkretsen. Vederbörande ska ha ett ekonomiskt eller annat

starkt personligt intresse av utgången av ärendet och beröra ledamoten som individ och inte som medlem av ett större kollektiv.

Exempel på sådana jävssituationer är när en person äger huvudparten av aktierna i ett bolag som ärendet angår eller när en ledamot deltar i behandlingen av en detaljplan som väsentligt påverkar värdet av hans/hennes markinnehav.

Nämnder och kommunens revisorer (6 kap. 28 - 32 §§ KL; 12 kap 14 - 17 §§ KL)

En förtroendevald eller en anställd som är jävig i ett ärende hos en nämnd får inte delta eller närvara vid handläggningen (vid utredningen, beredningen, föredragningen och beslutsfattandet) av ärendet.

Jävsgrunderna är indelade i följande fem grupper:

1a) **Sakågarjä**v föreligger om handläggande förtroendevald eller anställd kan uppträda som part i det ärende som ska avgöras.

Exempel: Den förtroendevalde/anställda är granne till sökande om bygglov.

1b) **Släktskapsjä**v föreligger om någon närstående till handläggande förtroendevald eller anställd kan uppträda som part i det ärende som ska avgöras.

1c) **Intressejä**v föreligger om ärendets utgång kan förväntas medföra synnerlig nytta eller skada för den förtroendevalde eller den anställda eller någon närstående till dem. Personkretsens ekonomiska eller personliga förhållanden ska kunna påverkas av beslutet i det aktuella ärendet.

Exempel: Den jävige eller någon närstående till honom/henne äger ett stort antal aktier i ett bolag som uppträder som part i ärendet.

2. **Ställföreträdarjä**v föreligger när den förtroendevalde eller den anställda eller någon närstående till dem, är så kallad ställföreträdare för den som ärendet direkt handlar om eller för någon som inte är direkt berörd av ärendet, men som ändå indirekt förväntas ha synnerlig nytta eller skada av ärendets utgång.

Exempel: Förvaltare, god man eller firmatecknare.

3. **Tillsynsjä**v föreligger om ärendet rör tillsyn över sådan kommunal verksamhet som den förtroendevalde eller den anställda själv är knuten till.

Exempel: Nämnd som bedriver va-verksamhet och miljö- och hälsoskyddsverksamhet får inte utöva tillsyn enligt miljöbalken över va-verksamheten.

4. **Ombudsjä**v- eller **biträdesjä**v föreligger om den förtroendevalde/den anställda har fört talan som ombud eller mot ersättning biträtt någon i den sak som det aktuella ärendet hos myndigheten gäller.

5. Det så kallade **grannlagenhets-** eller **delikatessjä**vet är en allmänt avfattad jävsbestämmelse som syftar till att fånga upp sådana jävssituationer som inte täcks av övriga jävsgrunder. Jäv enligt denna punkt föreligger vid ärendehandläggningen om det (utöver vad som anges i punkterna 1 – 4) finns någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till den anställdes eller till den förtroendevaldes opartiskhet i ärendet.

Exempel: Den förtroendevalde eller den anställda är vän eller ovän med den som är part i ärendet eller står i ett markant beroendeförhållande till den som berörs av ärendet.

Vid dubbla engagemang i olika nämnder föreligger inte delikatessjäv i nämnd bara för att den som handlägger ärendet tidigare deltagit i handläggningen av ärendet i annan nämnd.

Vid dubbla engagemang i nämnd och i föreningsliv tillämpas jävsreglerna fullt ut.

Vid dubbla engagemang i nämnd och kommunala aktiebolag eller stiftelser gäller att bestämmelserna om ställföreträdarjäv och delikatessjäv inte tillämpas om kommunen äger minst hälften av aktierna i aktiebolaget eller utser minst hälften av styrelseledamöterna i stiftelsen. Undantaget gäller inte i ärenden om myndighetsutövning t.ex. om en ledamot är VD i ett kommunalt aktiebolag som ansöker om bygglov.

Revisionsjäv (12 kap. 14 - 17 §§ KL)

För kommunens revisorer tillämpas samma jävsregler som gäller för förtroendevalda i nämnd.

2.3 Riktlinjer

- Bedömning av om man är jävig eller inte är i många fall inte helt enkel. Ibland kan det förekomma situationer där något klart uttalat jäv inte föreligger, men omständigheterna är av den karaktären att myndighetens trovärdighet trots detta skulle kunna ifrågasättas om personen ifråga deltar i handläggningen av det aktuella ärendet. Hamnar du i denna gråzon rekommenderas att en försiktighetsprincip tillämpas som innebär att du avstår från att delta i handläggningen ”för säkerhets skull”.
- Om du misstänker att du är jävig i ett ärende ska du alltid anmäla detta före eller senast vid sammanträdet.
- Om du misstänker att jäv föreligger för annan ska detta påpekas för ordförande eller närmaste chef.

2.4 Åtgärder vid jäv eller misstanke om jäv

Normalt ska ett konstaterat jäv leda till att den jävige inte tar befattning med ärendet i något avseende. Om den som utpekats som jävig inte anser sig jävig måste fullmäktige/nämnden omgående avgöra jävsfrågan genom ett formellt beslut.

Fullmäktige

Den förtroendevalde får inte delta i handläggningen av ärendet vid fullmäktiges sammanträde men får närvara under handläggningen eftersom fullmäktiges sammanträden är offentliga. Denne bör dock lämna sin plats (ersättare utses). Begreppet ”i handläggningen” omfattar överläggning och beslutsfattande.

Nämnder

Den förtroendevalde eller anställde får vare sig närvara eller delta vid handläggningen av ärendet och måste med andra ord lämna sammanträdesrummet. Begreppet ”vid handläggningen” omfattar momenten utredning, beredning, föredragning och beslutsfattande. Även verkställighet av ett beslut torde ingå om det inte är fråga om rena expeditionsåtgärder (diarieföring, utskrifter, expediering och dylikt).

2.5 Konsekvenser vid jäv (13 kap. 8 § KL)

Ett beslut kan komma att upphävas efter överklagande om någon som är jävig deltagit i handläggningen av ett ärende i fullmäktige respektive närvarat eller deltagit vid handläggningen av ett

ärende i en nämnd. Ärendet får därefter behandlas på nytt vilket kan komma att innebära ekonomiska förluster och även tidsförluster för kommunen och/eller för enskilda.

3 Frågor och ytterligare information

För ytterligare information, rådgivning och frågor kan kommunjuristen kontaktas.

Information kan också erhållas på hemsidan för Institutet mot Mutor (<http://www.institutetmotmutor.se/>) där det finns rättsfall, lagtext, frågor & svar, ytterligare länkar m.m.

För de personalkategorier som arbetar inom hälso- och sjukvård och inom socialtjänst finns ytterligare vägledning att hämta från socialstyrelsens hemsida www.socialstyrelsen.se.

4 Källor

Jäv

Regeringens proposition 2016/17:171: *En ny kommunallag*

Bohlin, A: *Kommunalrättens grunder*. 6u Norstedts juridik

Hellners, T./Malmqvist, B.: *Förvaltningslagen med kommentar*. 2u Norstedts juridik.

Lindquist, U./Losman, S.: *Kommunallagen*. 11u Norstedts juridik

Sveriges Kommuner och Landsting: *Kommunallagen – kommentarer och praxis*. 5u SKL Kommentus Media AB

Mutor och bestickning

SOU 2010:38: *Betänkandet Mutbrott av utredningen om mutor*

Cars, Thorsten: *Mutor, bestickning och korruptiv marknadsföring*. Norstedts juridik

Institutet mot mutor: *Farliga förmåner – vad säger lagen om mutbrott, bestickning och korruptiv marknadsföring*. Regeringskansliet samt Sveriges Kommuner och Landsting: *Om mutor och jäv – en vägledning för offentligt anställda*.

Socialstyrelsen: *Om gåvor och testamenten*